“Biz”den “Siz”e

Rahmi’nin evinde yine buluştuğumuzda, konuyu Abdürrahim gündeme getirmiş olduğu için önce o başladı söze. Şöyle dedi:

«Önceki akşam hep bireyin istem ve beklentilerinden söz ettik. Oysa bence istemler ve beklentiler sadece bireyden, kişiden kaynaklanmaz. Aynı toplumda yaşayanların birbirinden ayrı ve bağımsız gibi görünen istem ve beklentileri kaynaşır, örtüşür. Toplumsal bir nitelik edinir. Bundan böyle artık bireyin değil, toplumun istem ve beklentilerinden söz edilir. Tam uyum içinde olmasa bile, bireylerin yeterince yakın, benzer istem ve beklentileri bu kaynaşmayı sağlayabilir. Toplumdaki diğer kişiler arasında da bunları benimseyip paylaşanlar çıkar. Böylece toplumun istem ve beklentileri giderek güç edinir, bireyin toplumsal istem ve beklentilerine oranla ağırlık kazanır ve öncelik taşır.»

«Sadece bireylerin birbirleriyle uyuşan toplumsal istem ve beklentilerinden söz etmiş oluyoruz, değil mi?» diyerek, bir açıklama istedim.

«Elbette» dedi, «Ancak bireylerin toplumsal istem ve beklentileri, çoğu kez aslında toplumun da istem ve beklentileri olabilmek bakımından yeterince benzer değildir. Amaç aynı olsa bile biçim farklıdır. Dolayısıyla, bir toplumun istem ve beklentilerinin kendi içinde tümüyle özdeş ve türdeş olduğu zor söylenir.

Toplumu oluşturan bireyler, aynı amaçlar için ve aynı sonuçlara varmak üzere ayrı ayrı yol ve yöntemler önerir. Hatta çoğu, kendince en iyisi ve en doğrusu olarak gördüğü yol ve yöntemin başkalarınca benimsenmesini bekler. Bunda diretip sağlamaya çalışanlar da olur. Böylece konu amaçtan, istem ve beklentilerden uzaklaşır, yol ve yöntem seçimi biçimine dönüşür. Bunda uzlaşma sağlanamazsa, başlangıçta aynı gibi görünen istem ve beklentiler farklılaşır. Herkes kendi yolunu tutar, kendi yöntemini uygulamaya girişir. Bu arada gruplaşmalar da oluşabilir. Her biri kendi telinden çalar»

Ziya Paşa’nın bir dörtlüğünün son dizesini anımsamıştım. Mırıldandım: *“Maksud aynı ama rivayet muhtelif.”* Beni duymuş olduklarından çok emin değildim.

Rahmi Abdürrahim’e «Öyle olsa da kamuoyu diye bir şey var.» dedi.

Abdürrahim de «Elbette var. Ben yok demedim. Ancak yansıması nasıl olacak?» diye sordu.

Rahmi, çoğunluk buyrultusuna uyma gereğine inanıyorsak bunu demokratik yöntemle sağlamak gerektiğine değindi.

Bunun üzerine Abdürrahim, «Zaten sorun da orada beliriyor» dedi, «Kimileri demokrasiye pek güvenir. Çoğunluğun eğilimini ve buna bağlı olarak ortaya çıkan buyrultuyu sorgulamadan, en doğrusu ve en iyisi diye benimser. Bir çıkmaza girilince, kamuoyuna başvurmayı, azınlıkta kalacak olanların çoğunluğun istemlerine uymaları gerektiğini savunur. Bir karar, kural ya da yasa söz konusuysa, azınlık beğenmese de çoğunluğun benimseyişine uyum göstermelidir. Fakat konu, toplumun istem ve beklentileri olduğunda bu geçerli sayılamaz. Nitekim istem ve beklentilerde türdeşlik yoksa, bu kez endi içinde bölünmüş ayrı ayrı toplumlardan söz etmeye başlarız.»

Sözünü hiç kesmedi. Başını almış gidiyordu.

«Henüz demokrasinin sahiden ya da yeterince yerleşememiş olduğu, ancak zorlamayla yürütülebildiği toplumlarda pek sık değinilen "çoğunluğun buyrultusu" diye bir şey, uygulamada geçerli olmayabilir. Bunun gerçekten de çoğunluğun ortak buyrultusu mu, yoksa aslında belirli kişilerin buyrultusu olup henüz yeterince bilinçlenememiş olan topluma kabul ettirilmiş bir şey mi olduğunu sorgulamak gerekir.

Çoğunluğun buyrultusu ise bunun en doğru ve en uygun sonuçları ürettiğinden kuşku duyulabilir. Bu gibi sorulara kesin yanıtlar bulma olanağı yoktur. Bu nedenledir ki, toplumun ortak istem ve beklentilerinin özdeşleştirilip türdeş hâle getirilmesine çalışılırken, toplumu oluşturan bireylerin sayısal çoğunluğunun bir ölçü, bir kriter olarak alınmaması gerekir.»

«Demokrasi içinde çaktırmadan dikta!» dedim.

Abdürrahim, «Başka çare yok» diye direndi, «Sen istersen buna "Roma tarzı demokrasi" diyebilirsin. Toplumu yönetecek olanlar demokratik yöntemle seçilir ama toplumun istem ve beklentilerinin neler olacağına kendileri karar verir. Kendi istem ve beklentilerini sanki toplumun ortak istemleri ve beklentileriymiş gibi ortaya koyarlar. Toplum da buna boyun eğer.»

«Böyle bir durumda da elbette aslında toplumun istemi ya da beklentisi diye bir şey kalmaz» dedim, «Zaten istem ve beklentilerin tüm toplumu kapsayan bir boyutta oluşturulabileceği görüşüne katılmıyorum.»

Rahmi araya girerek, «Ben demokrasiden yanayım ama ne yazık ki, bundan ötürü işleyemiyor» dedi, «Demokrasideki ölçü ya da kıstas bireylerin sayısına değil, başka değerlere dayanmalı. Kimileri bunu "din" ya da "inanç" alanında bulur. Kimileri "sevgi"yi, kimileri "töre"yi önerir.»

«Öyle dersen benim de bir önerim olabilir.» dedim.

«Söyle.»

«Acaba "bilim", "akıl" ya da "bilgelik" hatta her üçü birden bu bakımdan çok daha iyi bir kıstas olmaz mı?»

Rahmi «Çok iyi ve doğru. Keşke olabilse!» diye içini çekti.

Gruplaşma

Abdürrahim «İzin verirseniz devam edeyim.» dedi. Sanki izin vermesek duracaktı da!

«Birçok insan, tüm güçlüklerine karşın, toplum ile ilgili belli bir konudaki istem ve beklentileri bakımından aralarında oldukça ileri düzeyde uyuşma sağlar. Aynı toplum içinde kimileri buna katılmaz; onlar da başkalarıyla bağdaşır.

Böylece toplumun yapısında değişiklik olmadan gruplaşmalar oluşur. Ancak, bu olguyu çok olumsuz görmeyelim. Herkesi kapsayan uyum sağlanamayınca toplum içinde gruplaşmalar doğması "toplumun bölünmesi" demek değildir. Herhangi bir kişi, belli bir konuya ilişkin istem ve beklentileri bakımından belli bir grupta yer alırken, bambaşka bir konuda bir diğer grupta olabilir. İstemler ve beklentiler ne kadar çok türlü ise o kadar çok gruplaşma oluşabilir.»

Kısa bir nefes aldı. Sonra şöyle devam etti:

«Ne var ki, bu grupların istem ve beklentileri, ayrı ayrı ve farklı farklı pek yüksek boyutlara varabilir. İçlerinden birinin çok sayıda ve çok önemsenen istem ve beklentileri, bir diğer gruptakiler ile âdeta "taban tabana zıt" denilebilecek ölçüde çelişmekte olabilir. Hele her biri istem ve beklentileri bakımından kendini sadece bu gruplardan belli bir tekinde buluyor, diğerlerince dışlanıyorsa, bu kez toplumda birbirlerine karşıt toplulukların oluşmasından kaçınılamaz.»

Boş bulunup, «Şimdi sen böyle bir karşıtlığın, ileride toplumun bölünüp ayrı ayrı toplumların oluşmasına yol açacağını söyleyeceksin» diye, kendimce bir yargı belirttim.

«Açabilir de açmayabilir de» dedi, «Toplum bölünse bile bölünmüşlerin kendi aralarında da gruplaşmaların ortaya çıktığı görülebilir. İstemler ve beklentiler bakımından bir toplumda tam bağdaşık bir uyum olmayabilir.»

«Bu olgu, amaçların farklı oluşundan mı ileri gelir yoksa bunun için öngörülen yol ve yöntemin farklılığından mı?» diye sordum.

«Çok önemli bir noktaya parmak bastın. Zaten ben de az önce buna değinmiştim» dedi Abdürrahim, «Amaç tıpatıp aynı olsa bile grupların kendilerine göre "doğru" olarak benimsedikleri yol ve yöntemlerdeki farklar istem ve beklentiler arasında da uyuşmazlık yaratır. Fakat bu durum şu ya da bu bakımdan uyuşamayan grupların hiçbir konuda anlaşamayacakları demek değildir. Aksine, amaçları aynı olduğu için, anlaştıkları noktalar çoğu kez anlaşamadıkları ve uyuşamadıklarından hem daha çok hem daha önemlidir.»

«O zaman toplum içinde bir anlaşma ve uyuşma olanağı her zaman var demektir. Umut yitirilmemiştir. Yeter ki, şu sözünü ettiğin ya da varsaydığın gruplar bu olanağı kullanabilsin.» dedim.

«Evet!.. Nitekim aynı toplum içinde yer alan gruplardan biri, örneğin politikada bir parti, bir diğeriyle bütünleşebilmek için anlaşma ve uyuşma olanakları arar. Bunu mutlaka toplum içinde birlik ve bütünlük sağlamak için değil, ötekini kendi saflarına katmak amacıyla, "art niyet" denebilecek bir tutumla da yapmakta olabilir.

Fakat ben "partiler" değil, "gruplar" demeyi yeğliyorum. Çünkü konu politika olmayabilir. Gelecekte doğabilecek sorunların bugünden çözümlenmesindeki yarar bakımından, grupların böyle bir arayışa girmesi uygun görülebilir.

Ancak bu süreçte her grup, önce diğerinin anlayışlı ve toleranslı olmasını, özveride bulunmasını, kendine uymasını bekler. Kendisinden de aynı anlayış ve tolerans, özveri ve uyum göstermesi istendiğinde ise, bunu "ödün vermek" diye nitelendirip karşılığında ne alacağına bakar. Her biri önce diğerinin kendisine yaklaşmasını bekleyecek olursa, hepsi olduğu yerde kalakalır. Hiçbiri ilk adımı atmak istemeyince, gruplaşma olgusu giderilemez. Birleşme olanağı sırf bir kapris uğruna yitirilir.»

Rahmi, «Kısaca TOLERANS NOKSANLIĞI vardır diyorsun. Nitekim tolerans, anlaşmazlıkları ve uyuşmazlıkları gidermenin en etkili anahtarıdır» diyerek, etkili bir açıklama yaptıktan sonra, «Peki, tolerans niçin yoktur ya da noksandır?» diye sordu.

En önemli bireysel noksanlıkların neler olduğunu düşündüm.

Aklıma "gurur", "kibir", "hırs" ve "olumsuz aşırı tutkular" geldi. Acaba bunlar toplumsal boyuta da yansıyor muydu?

Bu düşüncemi söyleyince, Rahmi «Belli bir yolun ve yöntemin "tek iyi" ya da "tek doğru" olduğunu inatla ileri sürmek bağnazlıktır. Bu da toleransın tam karşıtıdır. Her biri kendi üstünlüğünü kanıtlamaya girişir. Bunu aşırılığa vardırıp sadece kendi savının doğruluğunun kuşku duyulmadan ve tartışmasız kabul edilmesini isteyip bunda diretir. Böyle bir durumda ilişkiler bozulur; uzlaşma olanağı ortadan kalkar.» dedi.

«Demek ki iş, dogma ile üstünlük ya da güç sağlayıp bunu elinde tutma tutkusuna bağlanıyor.» dedim.

Abdürrahim konusuna sahip çıkıp konuşmayı şöyle sürdürdü:

«Nitekim zaman zaman, aslında özdeş olan toplumsal gruplardan biri hayli güç kazanır. Bu gücü sağlayan etkenler, uzlaşmazlık konusuyla ilgili olabildiği gibi, ilgisiz de olabilir. Güçlenme, kimi zaman toplum içinde bir sayısal çoğunluk biçiminde belirir; kimi zaman diğer grupların arasında bu konuda kendisini destekleyenlerin çıkmasından ileri gelir. Oysa diğerleri ona bambaşka nedenlerle destek vermekte olabilir. Örneğin kendilerini bağımlı görebilirler. Güç sağlama girişiminde bir grubun diğerlerine baskı yapma, onları şu ya da bu şekilde kandırma, ödün verme, fırsatları kendi yararına değerlendirerek iyi kullanma gibi, "olumsuz" olarak nitelense bile sonuç verişi nedeniyle doğru ve geçerli sayılan birtakım yollara başvurduğu izlenir.

Denge iyiden iyiye bozulur. Gruplardan biri güçlü olduğunun farkına varınca, istemlerinin gerçekleşmesi için salt kendini düşünür oluverir. Bireysel açıdan bencilliğin bir grup tarafından ortaklaşa benimsenişi… Grup "egemenlik ve üstünlük tutkusu"na kapılır. Aslında bu tutku zaten vardır ama şimdi eyleme dönüşmüştür. Artık bu grup için başkalarınca desteklenmiş olmak bile yeterli değildir. Egemenliğinin, üstünlüğünün kabul edilmesi gereklidir. Bunun için kendince birtakım kurallar oluşturur, koşullar ileri sürer. Diğerlerini bunları benimsemeleri ya da öyle görünmeleri için zorlar.»

«Benimsemeleri için mi, öyle görünmeleri için mi?»

«Doğrusu bu aşamaya gelindikten sonra artık pek fark etmez. Çünkü aslında bu koşul ve kuralları benimsemeyen ama gücün altında ezilip benimsemiş gibi görünen gruplar bile sonradan ister istemez benimser olacaktır. Artık konu salt kural ve koşulların benimsenmiş gibi görünmesiyle kalmaz. Bunlara amaç doğrultusunda tutulan yol ve uygulanan yöntemin aynen uygulanması katılır.»

«Sanırım bu "emperyalizm" gibi bir şey oluyor.» dedim.

Abdürrahim, «Gibi bir şey değil, düpedüz emperyalizm» dedi, «Üstelik emperyalizme karşı olduklarını haykıranlar bile emperyalist bir emel besler.»

«Buna hiç karşı çıkan olmaz mı?.. Açıkça olmasa bile gizli gizli savaşan, entrika çevirenler?»

«O bir diğer olgu. İşte o tam politika» diye yanıtladı, «Bazı zayıf gruplar güçlü olan grubu desteklemeye ya da onun buyrultusunu kabullenmeye yönelirken başka hesaplar yapar. Bu hesaplarda asıl istem ve beklentilerin örtülüp saklanması, şimdilik egemenliği kabul eder gibi görünülmesi, zaman kazanılması, karşıt güç sağlamak düşünüsü yatar.»

«İhtilâl ya da darbe hazırlığı gibi.» dedim.

«Benzetmen yerinde» dedi Abdürrahim, «Aslında bu çok tehlikeli bir oyun, bir kumardır. İşin ardında saklanan "gerçek" zamansız ortaya çıkacak olursa, böyle bir oyunu oynayan grubun paramparça olmasına, asıl istemlerinin sağlanabilme umudunun tümüyle yitirilmesine yol açılabilir. Kaldı ki, "Ava giden avlanır" dendiği gibi kendi oyununa da düşebilir. Böylece kazandığı zaman içinde gereksinme duyduğu gücü sağlayamayacak olursa, bu kez sahiden de boyun eğmiş duruma düşer.»

«Baştan sona ikiyüzlülük, dalavere, düzenbazlık.»

Abdürrahim, «Öteki türlü de olabilir» dedi, «Benimsedikleri yol ve yöntemleri baskı ve zorlamayla değiştirmemekte direnen toplumsal gruplar, onur ve saygınlıklarını korur. Fakat güçlerinin yeterli olmayışı nedeniyle başarı şansları pek azdır. Eğer bunun bilincine varacak olurlarsa, önlerine iki seçenek çıkar.»

«Ya zafer ya ölüm!» diye haykırdım.

«Öyle de diyebilirsin ama burada savaş yok... Seçeneklerden biri kendi içlerindeki birlik ve bütünlüğü, yöntemin benimsenişini bireysel boyuta indirgeyip tam ve yetkin bir özdeşleşme çabasına girişmektir. Böylece, birtakım başka nedenlerle güçlü olmakla birlikte aslında kendi içlerindeki özdeşleşmeyi yeterince sağlayamamış olan grupların karşısına kenetlenmiş bir "tek bedenlik" yani -şu terimi pek sevmem ama- "homojenlik" ile çıkma olanağını elde ederler.»

«Demek ki umut tükenmemiş... Hâlâ bir çıkar yol var.»

Abdürrahim devam etti:

«İkinci seçenek ise kendileri gibi zayıf durumda olanlarla yakınlaşıp, daha önce üzerinde bir türlü uyuşamadıkları istem ve beklentileri hiç olmazsa bir süre için kenara itip göz ardı ederek, uyuşma sağladıklarına öncelik verirler. Diğerlerini ise zamana bırakır, güçlerini artırmaya çalışırlar.»

«Büyük marketin karşısında küçük esnafın güç birliği oluşturması gibi.»

«Bu benzetme pek yerinde olmadı ama öyle diyelim.... Fakat güçlü olan grup, kendinden zayıf olanların bu gibi yöntemlerden birini uygulamalarından hiç hoşlanmaz. Hele birlik ve bütünlük oluşturmalarını mutlaka kırmaya çalışır. Buna karşın gruplardan birinin lehine yeni birleşmeler ve katılmalar olabilir. Öte yandan parçalanma ve dağılmalar görülür. Her şey, zamanın, koşulların ve çağın gerekliliklerinin özellikleri altında devinir, değişir, sona erip daha sonra yeniden başlar. Bu, doğanın diyalektik yasasının kaçınılamaz gereğidir.»

Abdürrahim, dönüp dolaşıp işi yine diyalektiğe bağlamıştı.

Ben ise sözü, Aristoteles'in "insan" için kullandığı **"toplumsal hayvan"** terimine getirmek istiyordum. «Yani çöldeki aslanlarının ceylanları parçaladığı gibi toplumsal yaşamda da güçlü grupların zayıf görünen alt grupları yok etme isteğini kaçınılmaz görüyorsun, öyle mi?» diye sordum gülerek.

Tüm ciddiyetiyle yanıtladı:

«Evet!... Demokratik bir işleyişe sahip tüm hukuk sistemlerinde bu risk her zaman vardır.

Bu nedenle, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren politik gücü elinde bulunduran bir grubun diğer toplumsal gruplara baskıda bulunmasını engellemek ve şeklen yasalara uygunmuş gibi görünen fakat temel insan haklarına ve "normlar hiyerarşisi"nin en üstünde yer alan anayasanın özüne aykırı olan uygulamaları denetleyip ortadan kaldırmak üzere bir "anayasa mahkemesi" (supreme court) uygulaması oluşturulmuştur.

Bunun bir devamı olarak da en azından Avrupa'da temel insan haklarının çiğnenmesi durumunda bireylerin, toplulukların, tüzel kişilerin ve diğer devletlerin, belirli yöntem ve kurallara uyarak başvurabileceği bir yargı kurumu olan **"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi"** kurulmuştur.»

Ben bunu biliyordum ama pek bir işe yaradığı görüşünde değildim.

«Peki, böylece çoğunluğun azınlık üzerindeki baskısı o günden bugüne azaltılabildi mi?» diye giriştim.

Abdürrahim, kısa bir iç çekişin ardından sözüne usulca devam etti:

«Hayır, tabii ki! Öncelikle bir ortaklık bilincinin anayasası oluşturulup bazı şeylerin eksiksiz şekilde yaşama geçirilmesine ihtiyaç vardır» diye yanıtladıktan sonra, benim "Nedir onlar?" diye sormama fırsat vermeden, parmaklarıyla tek tek işaret ederek saymaya başladı:

«Bir: Tek tek her bireyi koruyan, onun tüm hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir içerik… İki: Eşit statü… Üç: Kötü söylemler dahil olmak üzere herkese ifade özgürlüğü... Dört: Fırsat eşitliği… Örneğin bireyin barınma, sağlık gibi temel gereksinmelerinin devlet güvencesi altında olması… Ve beş: Tam bir düşünce, inanç ve bunları tüm biçimleriyle ifade özgürlüğü ortamı.»

Kafamı kaşıdım… Bunlar iyi bilmediğim şeylerdi. Bu konuda biraz okuma yapmam gerektiğini düşündüm. Ses çıkarmadım!

Umut

Konumuz sona ermiş gibiydi.

Yine ayrılma zamanı gelmişti ama ben biraz huzursuzlanmıştım.

«Bu akşam benim moralim bozuldu. Toplum için umut yok.» diye hayıflandım.

O akşam söze pek karışmamış, bizi karşı karşıya bırakmış olan Rahmi, bu kez «Umut her zaman vardır» dedi, «Her şeye karşın, tüm toplumları, tüm insanlığı kapsayan birliğin ve bütünlüğün barış, anlayış ve mutluluk içinde gerçekleşmesi umudu hiçbir zaman sönmeyecek bir ışıktır.»

«Bana hiç de öyle gelmedi. Baksana Abdürrahim'in anlattıklarına.» diye âdeta yakındım.

Rahmi, «Sana öyle gelmeyişi aynı yanılgıdan kaynaklanıyor. İstemlerinin hemen gerçekleşmesi eğiliminden kendini bir türlü kurtaramıyorsun. Oysa geleceğin insanına güvenmelisin. İnsan, gelecekteki bir dönemde, kendinden öncekilerin bir ülkü olarak beslediği amaçları kendi döneminde yeniden biçimlendirip bunların gerçekleşmesini sağlayacaktır. Geleceğin insanı, bugün buna engel olan etkenleri ortadan kaldıracaktır» diyerek, beni avutmak istedi.

«Bunun için insanlar arasındaki birtakım önemli farklılıkların da giderilmiş olması gerekmez mi?» diye sordum.

«Hayır!» dedi Rahmi, «Farklılıklar sürecek ama bunlar insanlığın evrensel birlik ve bütünlüğü bakımından engel sayılmayacaktır. Ayırımcılık ortadan kalkacaktır. Abdürrahim'in sözünü ettiği grupların yöntemleri değişik bile olsa, giderek istem ve beklentiler önce türdeşleşecek, sonra özdeşleşecektir.»

«Umutlu olmak çok iyi, çok güzel ama sonuç vermiyor.»

«Eğer hiçbir şey yapmadan, sadece toplumsal istem ve beklentilerimizin gerçekleşmesi için umutla yetinip bekleyecek olursak, boş imgeler peşinde koşmuş oluruz» dedi Rahmi, «Asıl o zaman, nasıl biz bugünün bireyleri olarak dünün insanlarının tutumlarını eleştiriyorsak, yarının bireyleri de bizim bu tutumumuzu eleştirir. Hem de kınamayla… Değeri tartışılmaz olan zamanı gereksiz ve yararsız çekişmelerle boşa harcamış olduğumuzu söylerler.»

Rahmi'nin hep bana söylediğine gelmiştim. Ağzımdan şunlar döküldü:

«Demek ki hiç boş durmamalı, hep çalışmalıyız. Yaptığımız işte başarısız olsak bile çalışmayı sürdürmeliyiz.»

«Bravo!» dedi Rahmi, «Sonunda dediğime geldin.»

«Senin dediğine geldim diye mi bravo?»

«Hayır, doğruyu bulduğun için.»

***

Konuşacaklarımız bugünlük bitmişti.

Çalışmalarımızı sürdürmek üzere ve yine bir araya gelmek dileğiyle ayrıldık.

Zaten Rahmi "gerçek" konusunu görüşmek üzere bana borçluydu ama bunu bir kez daha anımsatmadım.

Bundan böyle sabırla beklemeye karar vermiştim.

Her nasıl olduysa, bu kez görüşmemiz çok sürmemiş, eve geç kalmamıştım.